

UNIVERSALIS

Marco Malvaldi

UNIVERSALIS

De geheimen van Leonardo da Vinci

Vertaald door Irene Goes

2020
AMSTERDAM

Cargo is een imprint van Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam

Copyright © 2018 Giunti Editore S.p.A.

Copyright Nederlandse vertaling © 2020 Irene Goes

Oorspronkelijke titel *La misura dell'uomo*

Oorspronkelijke uitgever Giunti Editore, Florence

Omslagontwerp Buro Blikgoed

Omslagbeeld Getty Images (Robert Knig/EyeEm) &

Storyblocks & Buro Blikgoed

Foto auteur Nicola Ughi

Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 7710 6

NUR 305

uitgeverijcargo.nl

*Voor Giovanna Baldini,
Luisa Sacerdote,
Marcella Binchi,
Lia Marianelli*

*Voor alle meesters en juffen
in het openbaar onderwijs*

DRAMATIS PERSONAE

IN HET ATELIER

LEONARDO DI SER PIERO DA VINCI: schilder, beeldhouwer, architect, hof-ingenieur, en nogal geneigd tot dagdromen. Kortom, een genie.

GIAN GIACOMO CAPROTTI, bijgenaamd SALAI: leerling in Leonardo's atelier en zijn oogappel. Dief, leugenaar, stijfkop, hebberig. Maar hij heeft ook tekortkomingen.

MARCO D'OGGIONO, ZANINO DA FERRARA, GIULIO DE DUISER: andere leerlingen van het genie uit Vinci.

RAMBALDO CHITI: voormalig leerling van Leonardo, en heelaas voor hem voormalig in nog meer.

CATERINA: liefhebbende moeder van Leonardo, wiens conceptie plaatsvond toen zij en notaris ser Piero da Vinci nog jong en onervaren waren. Een vrouw met een overschot aan zorgzaamheid voor onze hoofdpersoon. Rechtdoorzee, misschien iets te.

AAN HET HOF

LUDOVICO DE MOOR: hertog van Bari en heer van Milaan, één meter negentig lang, machiavellistische inborst, onwettige zoon van Francesco Sforza. Weet vaak niet of hij moet besturen of neuken, maar doet allebei even graag.

FRANCESCO SFORZA: zevenentwintig jaar geleden neergestoken en sindsdien morsdood, maar nog altijd zeer aanwezig als de vader van Ludovico de Moor. Te zijner nagedachtenis zal er een gigantisch bronzen ruitersstandbeeld worden opgericht.

GIACOMO TROTTI: ambassadeur, ogen en oren van de hertog van Ferrara, Ercole I d'Este. Niet meer de jongste, bekwaam duider van het hoofse leven. Een beetje een spion, maar daar wordt hij dan ook voor betaald.

BEATRICE D'ESTE: dochter van de hertog van Ferrara en echtgenote van Ludovico de Moor. Net zo dik als haar bruidsschat. Nogal naïef, maar ook weer niet zo dat de vele door de kasteelgangen ruisende rokken haar ontgaan.

ERCOLE MASSIMILIANO: jongste spruit van de Moor en Beatrice. Hij is pas twee, maar toch al adellijk.

TEODORA: voedster van de kleine Ercole Massimiliano.

MAXIMILIAAN I VAN OOSTENRIJK: Weense keizer van het Heilige Roomse Rijk. Niet ten paleize, al lijkt dat vaak wel zo.

BIANCA MARIA SFORZA: nicht van Ludovico de Moor, zal rond Kerstmis in het huwelijk treden met Maximiliaan I.

LUCREZIA CRIVELLI: huidige minnares van Ludovico de Moor, zal door Leonardo worden geportretteerd in een werk dat bekendstaat onder de naam *La Belle Ferronnière*. Maar dat hoeft verder niemand te weten.

GALEAZZO SANSEVERINO: graaf van Caiazzo en Voghera, vertrouweling en schoonzoon van Ludovico de Moor, man van actie en daadkracht. De belangrijkste van de drie Galeazzo's in deze roman.

BIANCA GIOVANNA SFORZA: zijn vrouw, en dochter van Ludovico de Moor.

AMBROGIO VARESE DA ROSATE: hof-astroloog, gehuld in het purperrood. Deskundig in de beweging van de sterren, bekwaam opsteller van horoscopen. Belangrijk bij voorspellingen, zegt hij altijd, is een gebeurtenis of datum te voorzien, maar nooit die twee tegelijk.

PIETROBONO DA FERRARA: directe rivaal van Varese da Rosate.

BERGONZIO BOTTA: belastinginnehmer van de hertog van Milaan.

MARCHESINO STANGA: hoofdopzichter van de schatkist van het hof, officieel penningmeester, officieus zeurpiet.

BERNARDINO DA CORTE: kasteelheer.

REMIGIO TREVANOTTI: persoonlijk huisdienaar.

ASCANIO MARIA SFORZA VISCONTI: kardinaal, broer van Ludovico de Moor. Er was destijds geen wet die belangenverstrengeling verbood.

GIAN GALEAZZO MARIA SFORZA: de wettige hertog van Milaan, want zoon van Ludovico's oudere broer Galeazzo Maria, die een paar jaar eerder is vermoord. Nadat Ludovico

eerst de goedheid heeft gehad om in zijn plaats te regeren en voor zijn huwelijk het Feest van het Paradijs te organiseren, waarvan hij het spectaculaire decorontwerp aan Leonardo heeft toevertrouwd, heeft oom Ludovico hem met zachte hand opgesloten in het kasteel van Vigevano.

ISABELLA VAN ARAGÓN: zijn vrouw. Je ziet haar nooit, en dat is maar goed ook.

BONA VAN SAVOYE: echtgenote van Galeazzo Maria en moeder van Gian Galeazzo Maria Sforza, tevens regentes van het hertogdom Milaan, tot Ludovico haar opsluit in een kasteeltoren, die later naar haar wordt vernoemd.

CICCO SIMONETTA: haar vertrouwde raadsman en bekwaam staatsman, zo trouw aan Bona dat het hem (letterlijk) de kop zal kosten.

CATROZZO: hof-dwerg van zeker niveau, meertalig, maar ook platvloers, zoals het een oude rot in de grappen-en-grollenbranche betaamt.

IN PALAZZO CARMAGNOLA

CECILIA GALLERANI: zeer ontwikkelde en verfijnde dame, van het kloosterleven gered door Ludovico, van wie zij de zeer jonge favoriet wordt. In de afgelopen tijd heeft de Moor, na het nieuws van haar zwangerschap, een huwelijk voor haar geregeld met graaf Carminati de Brambilla, ook Bergamini genoemd. Zij is de *Dame met de hermelijn* die we nog altijd kunnen bewonderen in Krakau.

CESARE SFORZA VISCONTI: onwettige zoon van Ludovico de Moor en Cecilia. Pas twee jaar oud, maar al eigenaar van redelijk wat onroerend goed: bij zijn geboorte heeft zijn vader hem Palazzo Carmagnola cadeau gedaan – waar vandaag de dag het Piccolo Teatro di Milano zetelt.

TERSILLA: vrolijke en kletsgrage gezelschapsdame van Cecilia Gallerani.

CORSO: kamerheer van Cecilia Gallerani.

DE FRANSEN

ZIJNE CHRISTELIJKE MAJESTEIT KAREL VIII: koning van Frankrijk. Zwakjes, zowel van lichaam als van geest. Nooit aan een gevecht deelgenomen en toch altijd de mond vol van oorlog en van Italië binnenvallen en Napels veroveren. Zijn motto zou kunnen zijn: laten wij ons bewapenen, dan kunnen jullie eropaf.

LOUIS DE VALOIS, ofwel LODEWIJK XII: zijn neef, hertog van Orléans, toekomstige condottiere in de veldtocht ter verovering van het koninkrijk Napels, koestert heimelijk aanspraken op het hertogdom Milaan (want nakomeling van Valentina Visconti, zijn oma).

FILIPS, HERTOG VAN KOMEN: Franse gezant op Italiaans grondgebied, speelt onder één hoedje met de hertog van Orléans.

ROBINOT en MATTENET: de lelijke en de knappe. Louche trawanten van de hertog van Komen, op geheime missie in Milaan.

PERRON DE BASCHE: geboren en getogen in Orvieto, vervolgens ambassadeur voor rekening van Zijne Christelijke Majesteit Karel VIII en de hertog van Orléans.

CARLO BARBIANO DI BELGIOIOSO: ambassadeur van Ludovico de Moor aan het Franse hof.

JOSQUIN DES PREZ: cantor aan het hof van de Moor, muzikaal genie, in hart en contrapunt.

DE HANDELSLIEDEN

ACCERRITO PORTINARI: dikke vertegenwoordiger van de Banca Medici, gulzig op het gebied van biefstuk en poen.

BENCIO SERRISTORI: collega van messer Accerrito, werkverslaafd, behalve op de vaste feestdagen.

ANTONIO MISSAGLIA: prestigieus wapensmid, ijzerbewerker en vriend van Leonardo.

GIOVANNI BARRACCIO: handelaar in wol.

CLEMENTE VULZIO, CANDIDO BERTONE, RICCETTO NANNIPIERI en ADEMARO COSTANTE: handelaren in wol, zijde, naalden en aluin, die krediet genieten bij de Banca Medici.

DE GEESTELIJKEN

FRANCESCO SANSONE DA BRESCIA: generaal-overste van de Orde der Franciscanen.

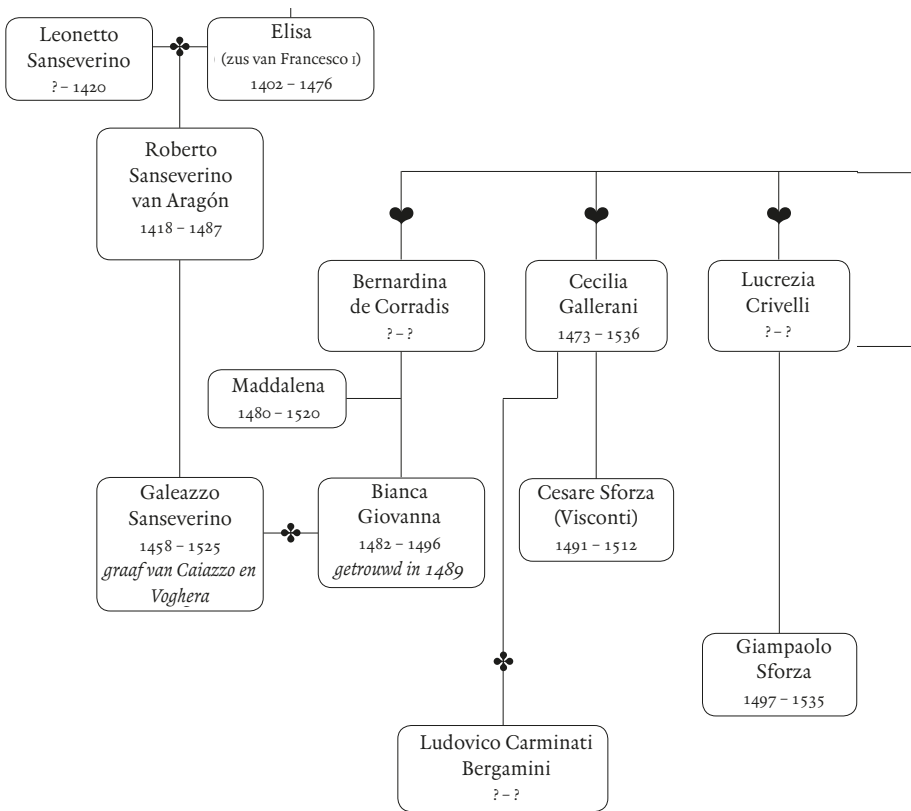
GIULIANO DA MUGGIA: franciscaner prediker.

DIODATO DA SIENA: prior van de jesuaten (dat wil zeggen van de tegenwoordig niet meer bestaande Broederschap van de Armen van Jezus in San Girolamo), onbuigzame herder van zijn kudde.

GIOACCHINO DA BRENNO: jesuatenbroeder en nietsontziend prediker, volksmenner en onruststoker.

ELIGIO DA VARRAMISTA: jesuaat en kundig grafoloog, want expert in wissels en kredietbrieven, oud-bankier die op weg naar Milaan is bekeerd tot het geloof.

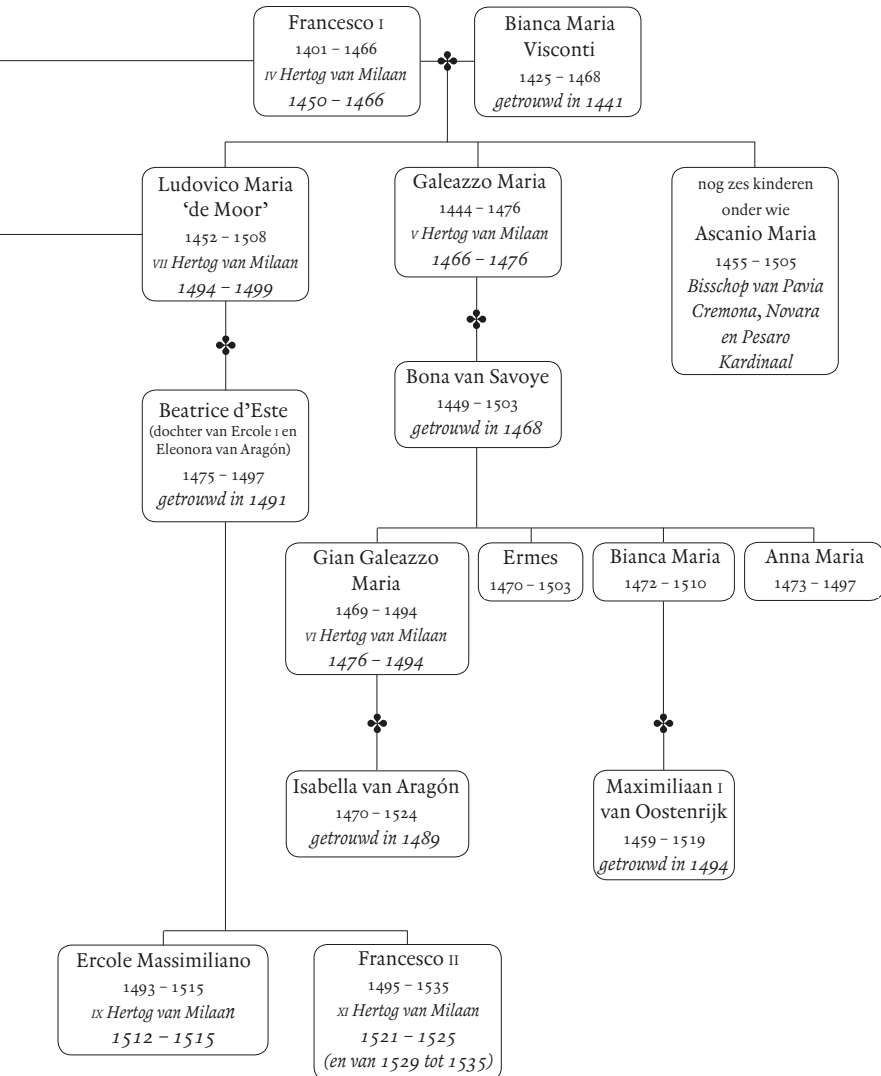
GIULIANO DELLA ROVERE: kardinaal die de pausverkiezing van zijn rivaal Rodrigo Borgia, Alexander VI, nog altijd niet kan verkroppen.

♣ huwelijk
♥ geliefden

DE FAMILIE SFORZA

Hertogen van Milaan

Universalis

Talent raakt een doelwit dat anderen niet raken.
Genialiteit raakt een doelwit dat anderen niet zien.
(vrij naar Arthur Schopenhauer)

PROLOOG

De man bleef even staan, voordat hij naar binnen ging.

Hij hoefde niet om zich heen te kijken om te zien of iemand hem had gevolgd. Deze kasteelingang bevond zich in een oud gedeelte van Milaan, in een vochtige donkere steeg waar je alleen kon komen via andere vochtige donkere steegjes, en als iemand hem toch had geschaduwd, had hij hem al veel eerder afgeschud, ondanks het opvallende roze van zijn kleding.

Eerlijk gezegd was hij hier zelf ook wel eens bang om te verdwalen. Het was hem al eens overkomen dat hij de weg was kwijtgeraakt in de wirwar van steegjes rond het kasteel. Deels lag dat aan hemzelf, want hij had geen al te best richtinggevoel. Anderzijds was het de schuld van deze stad, die verkeerd was gegroeid, zonder plan, zonder ontwerp, zonder visie. Eigenlijk moest de stad opnieuw worden bedacht, van nul af aan. Anders georganiseerd. Radicaal anders. Zoals niemand het ooit nog had gezien. Een stad op meerdere niveaus bijvoorbeeld. De hoogte in, van het water tot in de hemel. Een stad als het tegenovergestelde van een huis, waar de armen boven leefden en de dames en heren op de begane grond, zoals Vitruvius in zijn boek de Romeinse insulae beschrijft. Slim van Francesco di Giorgio om dat werk te vertalen, en ook echt de moeite waard. Een fantastische aanschaf, dat boek. Het had hem een fortuin gekost, maar het had hem al op zoveel...

De man in het roze gewaad schrok op, hij moest zichzelf

even hebben verloren – maar dan alleen in zijn eigen gedachten. Dat gebeurde wel vaker, zo vaak zelfs dat een groot deel van zijn dag eraan opging. Maar dit was niet het moment om weg te dromen. Er was werk aan de winkel.

Rustig, maar niet gerust klopte de man op de enorme houten deur. Vrijwel direct hoorde hij aan het gepiep dat er werd opengedaan, en in het pikkedonker van de steeg leek het voorportaal haast licht te geven.

Eén woord.

‘Binnen.’

De man verdween naar binnen en liet het donker achter zich.

BEGIN

Het eerste wat opviel bij het binnentreden in de Raadszaal, was het weinige licht.

Het was pas midden oktober, maar in Milaan was de kou al ingetreden en nog voordat het kasteel weer drukbevolkt zou worden door de uit Vigevano terugkerende heren, hadden de bedienden de ramen al bespannen met linnen doeken die door impregnatie met terpentijn doorzichtig waren gemaakt, waardoor ze weliswaar niet veel licht toelieten, maar ter compensatie ook niets prijsgaven van wat er binnen in de zaal gebeurde. Voor de bewoners van het kasteel was dit de Sala degli Scarlioni, zo genoemd naar de rood-witte zigzagornamenten van die naam. Maar voor alle anderen, en dat wil zeggen voor de meerderheid van de Milanezen, was dit de Raadszaal: de zaal waar de Geheime Raad gewoonlijk samenkwam. Zes personen, de zes machtigste mannen van Milaan, plus hun heer, de machtigste van allemaal.

‘Laat de volgende binnen, kasteelheer.’

Bernardino da Corte, kasteelheer van Castello Sforzesco, gaf een knikje en trok de zware houten deur naar zich toe, terwijl hij aankondigde: ‘Zijne Excellentie de generaal van de Orde der Franciscanen, Francesco Sansone da Brescia.’

De dinsdag en vrijdag werden vrijgehouden voor audiënties. Dat waren de dagen waarop Ludovico de Moor, hertog van Bari, maar desondanks heer van Milaan, een luisterend oor en aandacht schonk aan iedereen die daarnaar vroeg, om een probleem te verhelpen. Problemen in alle soorten en

maten, van Milanezen uit alle geledingen – dat wil zeggen iedereen die de door de Moor opgelegde belasting betaalde, afgezien van degenen die daarvan middels een alleraardigste concessie van de Moor in hoogsteigen persoon waren vrijgesteld. En de belastingbetalende Milanees mocht ook wel gehoord te worden, want hij droeg nogal wat af, aan belastingen.

Maar het hoofd van de Orde der Franciscanen was geen Milanese burger, hij was helemaal geen burger. Goedbeschouwd had hij recht op nog geen minuut van de kostbare tijd waarin de Moor zich aan zijn onderdanen wijdde en de smeebeden van al die stumpers aanhoorde, terwijl hij ook onwillige ambassadeurs, vurige hengsten of dienstbare dienstmeisjes zijn wil had kunnen opleggen. Aan de andere kant zou het dom zijn om de generaal van de Orde, die zich nu als eenvoudige burger aandiende, audiëntie te weigeren.

En Ludovico de Moor, hertog van Bari en heer van Milaan, was allesbehalve dom.

‘Wat een eer,’ sprak de Moor vanaf zijn houten zetel. ‘De generaal van de Orde der Franciscanen die als een gewone stedeling om audiëntie vraagt. Waaraan danken wij een dergelijk bescheiden bezoek?’

‘Ik ben maar een nederige franciscaan, Uwe Hoogheid,’ antwoordde Francesco Sansone, ‘en niet aan eerbewijzen of schijnschoonheden gewend. Overigens vergt de vraag die ik voornemens ben aan de vooruitziende blik van Uwe Hoogheid voor te leggen zo weinig tijd, dat het aanmatigend zou zijn om een privé-audiëntie te verlangen.’

Welkom in de renaissance, waar elke zin als een edelsteen wordt getaxeerd en gemonteerd, elk los woord op een goudschaaltje wordt gewogen, waarna het sieraad getoond mag worden, niet om te laten zien hoe mooi het is, maar hoe machtig de drager. En waar de betekenis van elk gesprek